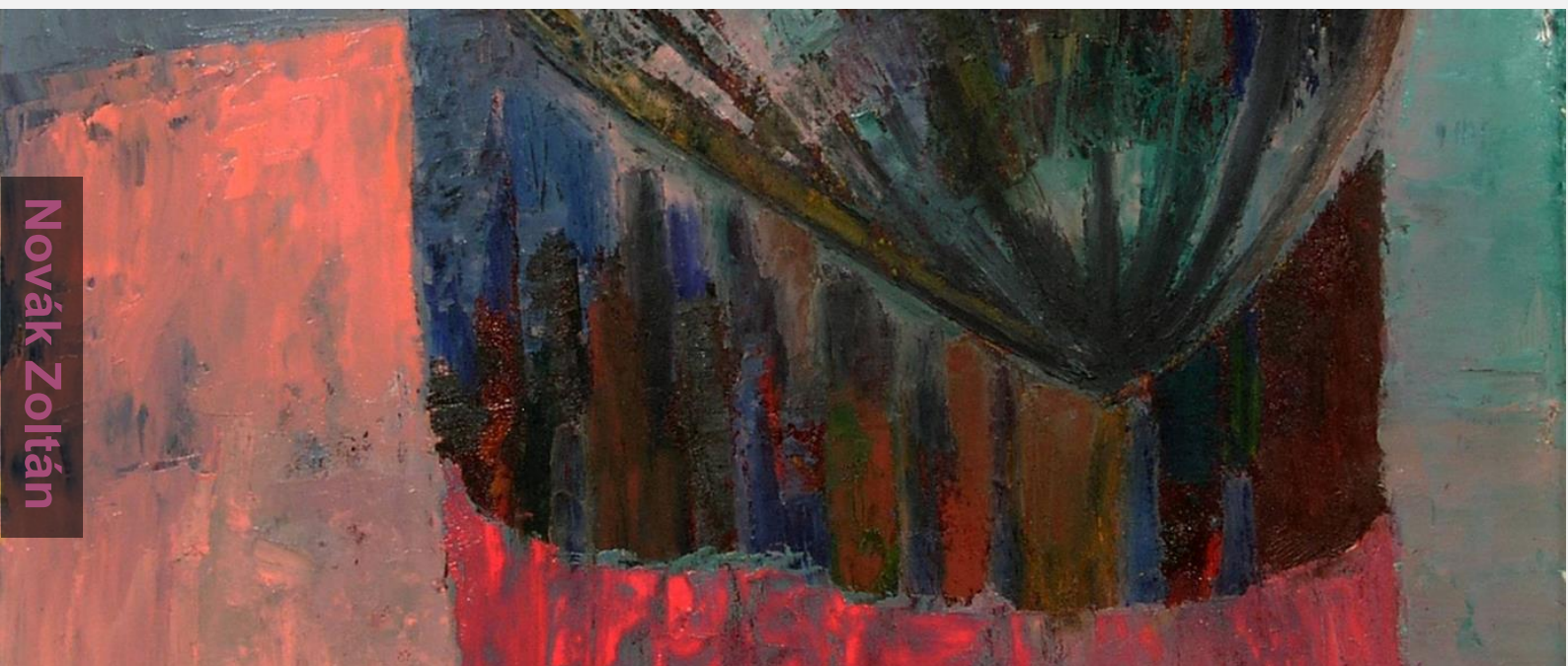

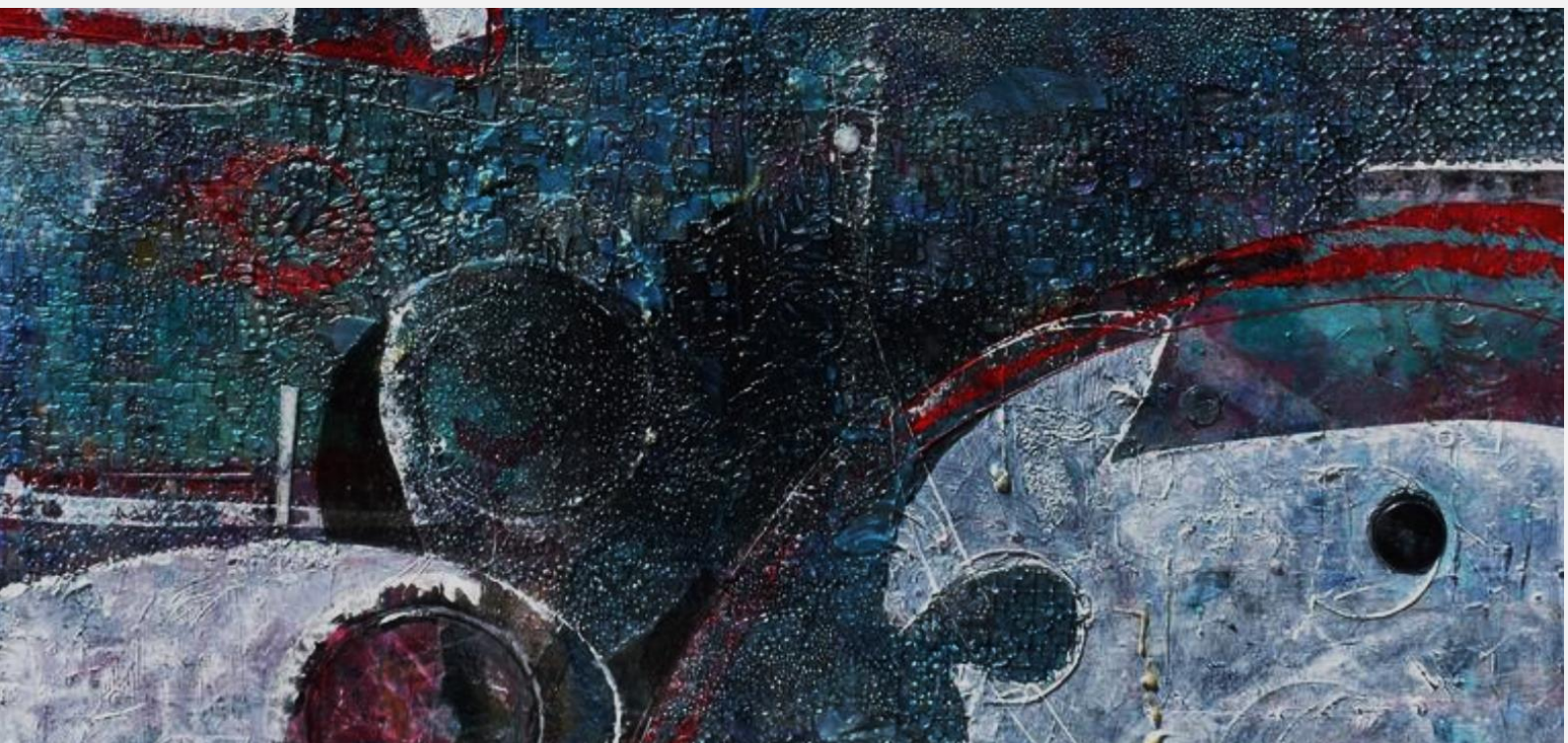
QUO VADIS NYUGAT

Novák Zoltán

MÉLTÁNYOSSÁG
politikaelemző központ

A Méltányosság Politikaelemző Központ sokat tett azért, hogy a hazai közbeszédben is felszínre hozza, és problematizálja a liberális demokrácia válságát ([pl.](#)), és ezzel szoros összefüggésben komoly erőfeszítéseket tett, hogy gazdagítsa a hazai Nyugat-értelmezések igencsak kétdimenziós ([pl.](#) és [pl.](#)) világát. Ezúttal is erre teszünk kísérletet. Az első két részben megidézzük a liberalizmus két fontos fundamentális kritikáját, és ennek segítségével tárunk fel két olyan kitörési pontot, mely hozzájárulhat ahhoz, hogy a liberális demokrácia túllépjen saját árnyékán. Majd a harmadik részben számba vesszük, hogy a nyugati válságkezelés kimenetelének függvényében, hogyan alakulhat a világrend átrendeződésének mintázata.

I . R É S Z

EMBERKÉP ÉS KOHÉZIÓ

Az, hogy a liberális demokrácia válságban van, szinte közhelyszámba megy. Az, hogy hogyan, milyen okból sodródott bele, arról már megoszlanak a vélemények. Sőt ennek a válságnak a természetét/mintázatát illetően sincs konszenzus. De a vízvázlasztó mégis csak az, hogy ki, hogyan válaszol arra a kérdésre, hogy miképpen kerül ki ebből a válságból a liberális demokrácia és az erre a modellre építő nyugat. Túléli ezt a válságot, és megerősödve jön ki belőle, vagy szűk negyedszázados egyeduralkodása után menthetetlenül alulmarad és lassan eljelenkéntelenedik.

Ma a világ minden táján az erre a kérdésre adott válasz határozza meg a politikai szereplők mozgását és stratégiáját. Ettől függ, hogy egy ország hajlandó-e csatlakozni a Nyugat által kiszabott embargókhoz, szankciókhoz, kész-e növelni a kitermelését, vagy éppenséggel elítéli-e a katonai agressziót.

Ez egyben azt is jelenti, hogy a Nyugat már ma is nagy árat fizet azért, mert bizonyos válságtünetek miatt gyengeséget mutat. Ha nem képes belátható időn belül a megújulás jeleit mutatva az önkorrekción folyamatát elindítani, és ezen keresztül modellértékű rendszerét megerősíteni, akkor a világ különböző régióiban az igazodási hajlandóság tovább olvad, és a nyugati modell belső válságát, egy

orientációs válság fejeli meg. Ez annyit tesz, hogy a Nyugat fokozatosan elveszíti magnetikáját, megszűnik igazodási pont lenni. Mindegy, hogy a világ adott pontján szeretik vagy gyűlölik, támadják vagy majmolják, eddig a Nyugat volt a viszonyítási pont, és ha ez a pont halványodni kezd, az elvezethet odáig, hogy aktív világformáló tényezőből, reaktív pólussá válik, amely nem diktálja a tempót, hanem csak próbálja felvenni a ritmust és utolérni önmagát. Mindez pedig olyan bonyolult multipoláris feszültséget eredményez, ami nemcsak a világhatalmi egyensúlyt billenti ki végérvényesen, de hamarosan visszasírjuk a hidegháború feszültség-szintjét.

Mindazonáltal hogyan is képzelhető el ez a megújulás? Mik a liberális demokrácia korrekciójának kitörési pontjai? A kérdéskör annyira sokrétegű, hogy meg sem próbálunk egy generálképletet produkálni, csupán arra szorítkozunk, hogy két aspektussal

gazdagítjuk a meglévő szempontrendszert, még-hozzá úgy, hogy (az első két részben) megidézzük a liberalizmus két fontos fundamentális kritikáját, és ennek segítségével tárunk fel két olyan kitörési pontot, mely hozzájárulhat ahhoz, hogy a liberális demokrácia túllépjen saját árnyékán. Végül megvizsgáljuk, hogy mindez milyen viszonyban van a világrend átalakulásának potenciális forgatókönyveivel.

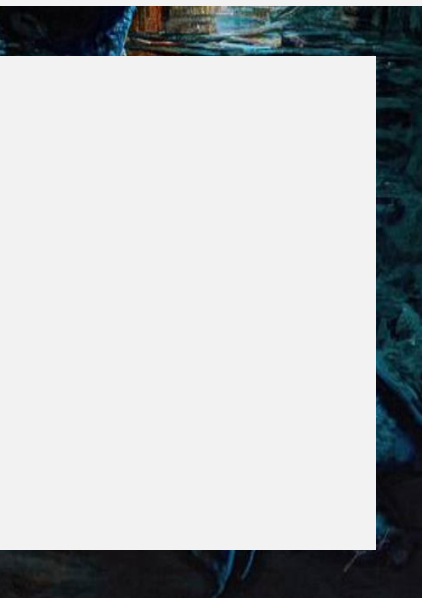
AZ INDIVIDUALIZMUS KRITIKÁJA

A komunitárius mozgalom egy pártok felett álló politikai/filozófiai irányzat volt a kilencvenes években (az irányzatot nem kisebb nevek fémjelzik, mint: Charles Taylor, Michael Sandel, Michael Walzer és Alasdair MacIntyre), mely az évtized talán legturbulensebb elméleti vitáját robbantotta ki. Az individualizmus kultúrájának üzentek hadat és a társadalmi felelősség és az egyéni jogok helyes egyensúlyának megteremtését tűzték ki célul. Egyenesen azt állították, hogy az egyéni szabadság nem is érvényesülhet a közösségi érdek és a civil társadalom megerősítése nélkül. Az irányzat filozófiai ágának képviselői elsősorban Rawls igazságosság elméletét bírálták,

mert úgy gondolták, hogy az arra alapozott politika nem lehet képes célkitűzéseinek megvalósítására. Tehát alapvetően nem a liberalizmus célkitűzéseit vetették el, hanem annak elméleti/antropológiai alapvetéseit tartották alkalmatlan talapzatnak.

A rawlsi emberkép – bármennyire is hipotetikus – abból indul ki, hogy az egyének képesek eltekinteni az erkölcsi keretrendszeről, amiben szocializálódtak, és

alkalmasak az igazságos társadalmi berendezkedés létrehozására szerződni (ezt szemlélteti a *tudatlanság fátyla* gondolat kísérlet), mert az emberek – bárhol éljenek a földön – antropológiai-filozófiai értelemben nagyon hasonlóak, nagyon hasonlóan vélekednek a "jó életről" és arról, hogy végső soron mi helyes mi helytelen. Az ebből fakadó liberális univerzalizmus az, amit a komunitáriusok

alapjaiban kérdőjeleznek meg. Kicsit úgy tekintenek a rawlsi emberképre, mint az egyszeri paraszt a zsiráfra az állatkertben: ilyen állat márpedig nincs.

Rawlsnak kései műveiben ([Politikai liberalizmus](#)) még volt alkalma reagálni a kritikákra, és ezekben a helyére került néhány dolog. Impliciten a filozófusokhoz nem méltó földhözragadtságot is számonkérte kritikusaik, tekintve, hogy az általa alkalmazott egyén-felfogás csupán filozófiai premissza. Igaz, ami igaz, ha

egy kicsit hunyorítva tekintünk a két fél vitájára, akkor a nézetkülönbségek egy része valóban

paradoxonnak tűnik. De a legfontosabb különbség az, hogy egyén oldaláról közelítünk a társadalmi rend felé vagy a közösség felől; ez a valódi distinkció. De mi következik mindebből?

Mit tanulhat ebből a merőben elméleti vitából a létező liberalizmus? A komunitáriusok legfőbb állítása, hogy a liberális demokrácia csak akkor maradhat fenn, ha az egyének hajlandók bizonyos áldozatvállalásra, ennek pedig elengedhetetlen előfeltétele az összetartozás érzése, amit a társadalmi kohézió szavatol. Hovatovább a komunitáriusok odáig merészkednek, hogy a kohéziót és a társadalmi normák betartását/követését a patrióta érzelmek garantálják. Tehát a nyugatnak a saját integritásáért és a világhatalmi rendszerben betöltött pozíciójáért folytatott küzdelemben (ez két külön

frontvonal, de ezer szálon összefügg a kettő) először is újra kell szőni a társadalmi kohézió szövetét, ami megköveteli, hogy határozott lépéseket tegyen a közösségelvű liberalizmus felé. A nyugati társadalmak évtizedekig példaértékkel bírtak a kohézióteremtés területén, mára azonban a kohézió sűrű informális és formális intézményekre alapozott hálójá hihetetlenül megritkult, és hatalmas lyukak tátonganak rajta. Nyugaton megvan az a tudásbázis és képesség, hogy ezt újjáéleszt, de újra kell gondolni az individualista emberképet és társadalomszervezési elveket, és az erre alapozó értéksemleges állam ideáját. Valamint fel kell hagyni a nemzetállami keretrendszer további lazításával/bomlasztásával. Itt is van hová visszanyúlni, ugyanis a 19. században a nacionalizmus és a liberalizmus még kéz a kézben jártak. A nemzetállamra nem mint a múlt csökevényére kell tekinteni, hanem a kohéziós keretet kell meglátni benne, és a kilábalás/felemelkedés talapzatává kell tenni. Ahogy egy nemzet sem szakítható el történelmétől, az egyén sem függetleníthető saját szocializációs kereteitől, és hogy számára mi helyes, és mi helytelen, azt a kulturális tényezők alapvetően befolyásolják. Ha a társadalmi kontextus figyelembevétele nélkül akarjuk rávenni az embereket a (a társadalomfilozófiai értelemben vett) helyes cselekvésre, akkor a liberális demokrácia menthetetlenül elbukik, már most elégikus búcsút vehetünk tőle.

II. RÉSZ

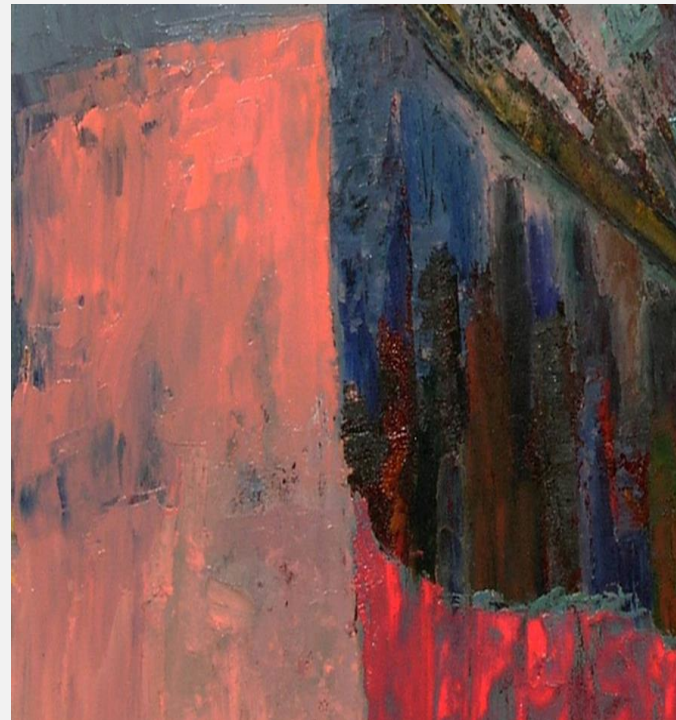
VERSENYSZELLEM ÉS HEGEMÓNIA

Mi okozza a Nyugat válságát? Mitől rendült meg a liberális demokrácia? Ezt a két kérdést teszi fel magának manapság a legtöbb teoretikus szerte a világon. Ez két nagyon érdekes kérdés, a válaszkísérletek sem kevésbé izgalmasak, de helyesebb talán másképpen megközelíteni vizsgálatunk tárgyát, és egy kicsit más szellemben felhangolni a kérdésfelvetést, hátha közelebb jutunk ahhoz, hogy megoldásorientált válaszokat találjunk. Tehát az célravezető kérdésfeltevés így hangzik: Mi veszett ki a Nyugatból? A válasz első pillantásra talán kicsit sommásnak tűnik: a versenyszellem. Rögtön adódik egy obligát második kérdés: Mikor történt mindez? Az erre adott válasz meg talán kicsit meghökkentő: legfőbb diadalának pillanatában, valamikor az egypólusú világrend születésénél.

Akkortájt amikor Fukuyama hírhedt diagnózisa született. A történelem vége kitétel a liberalizmus győzelmének motívójává vált a kilencvenes években, de manapság nagyságrendekkel többet

idézik, mint akkortájt, kizárólag azért, hogy a fejére olvassák, hogy mekkorát tévedett. Pedig kénytelenek vagyunk némiképp rehabilitálni szegény Fukuyamát, és nem is elsősorban azért, mert a gondolatmenetet maga is Hegel-től pattintotta (aki a polgári társadalomban látta meg történelmi fejlődés végpontját), hanem azért, mert voltaképpen nem tett mást, mint az uralkodó korszellemet ragadta meg.

Akkor – nemcsak Fukuyama, hanem – mindenki úgy gondolta, hogy tényleg ez a harc volt a végső, és a liberális demokrácia akadálytalanul elindulhat világhódító útjára. És mi tagadás, el is indult. Voltak persze korai kétkedő-károgók (Zakaria, Huntington) de intelmeik sokáig csak szálló porszemek voltak a demokratizálódás hurráoptimista viharában. A demokrácia-indexek is azt mutatták, hogy a demokrácia úgy terjed, mint a kolera szerelem idején, sokáig tényleg úgy tűnt, hogy a rivális nélkül maradt Nyugati modell egyeduralgódóvá válik, és semmi nem állíthatja meg a térnyerését. Aztán a történelem szépen visszasomfordált a cselédlépcsőn.

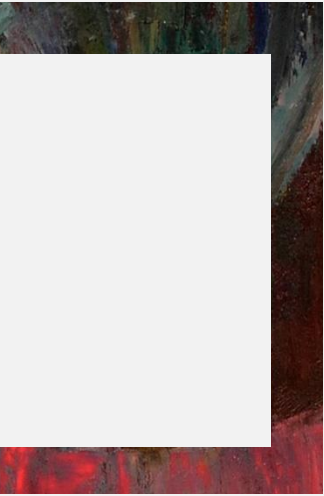

Na de mit is jelent az, hogy kiveszett a versenyszellem a Nyugatból?

A második világháborút követően, nem sokkal azután, hogy a nemzeti szocializmust és a fasizmust sikerült a történelem szemétdombjára küldeni, a korán ébredő politikusok már jelezték, hogy a Nyugatnak egy még nagyobb veszedelemmel kell szembenézni. Churchill a fultoni beszédében nyilvánvalóvá is tette, hogy ez nem más, mint a Szovjetunió. De ne gondoljuk, hogy Churchill és hasonszórúék

mérgezték meg az amúgy sikeres antifasiszta szövetség szereplőinek viszonyát, hisz Sztálin éppenséggel a nyugati imperializmust kívánta a "történelem szemétdombjára" száműzni egyik beszédében, mely épp egy hónappal a fultoni beszéd előtt hangzott el. De kezdetben nem is a Szovjetunió és annak katonai ereje okozott fejtörést, hanem annak legfőbb exportcikke: a kommunizmus.

A nyugati elitek valóban rettegetek attól, hogy országukban kommunista hatalomátvétel történhet;

még élénken emlékeztek arra, hogy ez az eszmerendszer hogyan volt képes a két világháború között egyik pillanatról a másikra a tömeget állítani maga mellé/mögé. A görög polgárháború puskaropogása pedig megfelelő ritmusszekciót biztosított félelmeik megzenésítéséhez. Ennek az egészséges paranoiának voltak persze vadhajtásai és vakvágányai (pl. Mccarthyizmus), de amikor szembenéztek a kihívás valódi természetével, képesek voltak valódi válaszokat adni.

Mert ugye mi is volt itt a kihívás lényege: vonzóná kellett tenni a nyugati polgári társadalmat azon néprétegeknek (például a nincstelen "munkásosztály", alsó középosztály), akik számára a

kommunizmus
nagy ígéretei
(javak egyenlő

elosztása, a köztulajdon primátusa, létbiztonság stb.) még mindig hihetetlenül vonzóak voltak. Fel is vették a kesztyűt, és vonzóvá tették. Megszületett: a jóléti állam koncepciója. Ez volt a Nyugat válasza a kommunista modell mótelyére. A kapitalizmus megszelídítésével, a szociális piacgazdaság megteremtésével, a jogállamiság kiteljesedésével a liberális demokrácia képes volt valódi tömegbázist teremteni magának. Ez a versenyfutás a 20. század második felében a népért folyt, ezt nem szabad elfelejtenünk, ez a modellverseny, mely a történelem talán legvirágzóbb prosperitását eredményezte Nyugaton, valójában a nép megnyerésért zajlott.

Ezt a versenyt a Nyugat kétségbevonhatatlanul megnyerte. Képes volt kohezív társadalmakat kitermelni, képes volt a szupranacionális együttműködést új szintre emelni, képes volt erős euroatlanti együttműködést kihordani, és mindezt a démosz vitathatatlan támogatásával. Ezt a támogatást a liberális demokrácia által létrehozott jóléti állam modellje támasztotta meg, méghozzá oly mértékben, hogy soha nem látott mértékű rendszerstabilitást eredményezett. A modell soha nem volt hibátlan, és soha nem volt teljesen egységes, fejlődését válságok tarkították, de önreflexiós és korrekciós képessége biztosította, hogy minden

válságból megerősödve jön ki, és a 20. század végére világgazdasági primátusa megkérdőjelezhetetlenné vált.

A Nyugat kezében egyetlen hatékony fegyver volt: a liberális demokrácia. És nem félt használni. Amikor végül ez a fegyver elsült, még füstölgő puskacsővel a kandalló fölé akasztotta.

Ugyanis ekkor válik döntő tényezővé az a korszellem, ami a kilencvenes évek elején, a diadal pillanatában uralkodóvá vált: a modellharc eldőlt, a kommunista modell leszerepelt, nagyhatalmi támaszát elveszítette, a történelem tehát beteljesítette küldetését, és eljutott csúcspontjára: a liberális demokrácia hegemon szerephez jutott. Aztán ez a paradigma hamar komoly mélyütéseket kapott. Elsőként az iszlám terrorizmus és 9/11 kapott egy huntingtoni keretezést, aztán az illiberalizmus első megnyilvánulásai, majd a populizmus villanásai jelezték, hogy nincs minden rendben.

Hegemonia geopolitikai tudatállapota okozta, hogy a Nyugat megfeledkezett arról, hogy a globális küzdelmet a népért folytatott harc keretében/eszközével nyerte meg, és attól a ponttól kezdve, hogy az rivális modell megszűnt, többé már nem érezte versenyhelyzetben magát. A versenytelenség pedig előidézett egy intenzív és

egy extenzív paradigmátikus torzulást. Egyrészt (intenzív torzulás) a nyugati elit már nem érezte a szükségét/kényszerét annak, hogy meggyőzze saját lakosságát a liberális demokrácia "nagyszerűségéről", úgy érezte ez a munka bevégeztetett, mivel győzelme univerzális, felvilágosult lakosság örökre megtért, és a kétkedő kisebbség számára pedig úgyszincs már életképes opcionális modell. A felhalmozott versenyszellem-potenciál más területekre kalandozott. Ez viszont azt eredményezte, hogy az uralkodó elit és a nép az évtizedek során veszélyesen eltávolodott, és ezzel párhuzamosan – vagy talán épp ebből következően – a jóléti állam támasztékai is meggyengültek, a Nyugaton kialakult példaértékű társadalmi kohézió szép lassan párologni kezdett, a polarizáció megugrott, a populizmus és az illiberalizmus is szárba szökken.

Másrészt (extenzív torzulás) mivel az unipoláris világrend kialakulásával a liberális demokrácia modellje versenytárs nélkül maradt, a nyugati elit azt gondolta, hogy a harmadik demokratizálódási hullám akadálytalanul végigfut a világon, függetlenül az egyes országok történelmi/kulturális háttérétől. Először a harmadik világ országaiban mutatkozott meg, hogy bizonyos evolúciós lépcsőfokok bizony nem átléphetők (például államépítés, nemzetépítés), aztán a demokratizálódás éltanulóinak kilengései/megtorpanásai mutattak rá, hogy a Nyugat a saját tapasztalatait felejtette el beletemni a képletbe, saját bevált praxisát hagyta el úgy, akár egy rossz szokást. Elfelejtette, hogy mi alapozta meg sikerét az első és a második hullámban. Elfelejtette, hogy

demokratikus indoktrináció, folyamatos támogatás, türelem és adaptációs rugalmasság nélkül nem megy.

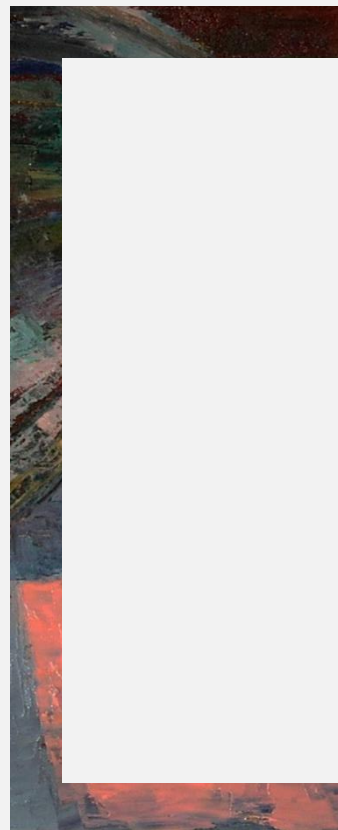
Más megközelítésben, eltérő fogalmi nomenklatúra alkalmazásával, de hasonló következtetésre jut a hegemon alapállású nyugati rendszer-exporttal kapcsolatban Ivan Krasztev és Stephen Holmes is, A fény kialszik című kötetben. A szerzőpáros lényegében azt állítja, hogy a duális világrend felbomlásával ismét két részre bomlott a világ: utánzottakra és utánzókra. Ez a felállás óhatatlanul egy alá-fölé rendeltséget is implicált, mely egy olyan viszonyrendszerhez vezet, melyben az utánzottak jogot formálnak, hogy folyamatosan ellenőrizzék az utánzók utánzásának minőségét/eredményeit. Ez már önmagában is előidéz némi interkulturális frusztrációt, de a szerzők szerint nem ez okozza legfőbb problémát, hanem az alternatíva-tagadás. Miután a Nyugat univerzális normává emelte saját kormányzati berendezkedését, kérlelhetetlenül mintakövetésre kényszerítve a harmadik demokratizációs hullám szereplőit, egyértelművé téve, hogy mivel a liberális demokrácia az emberiség politikai fejlődésének végállomása, ezért nincs valós alternatívája. Krasztev és Holmes szerint viszont a liberális demokrácia elfogadható alternatívájának hiánya a lázadást ösztönzi, mert "elemi szinten az embereknek választási lehetőség kell, még ha csak az illúziója is".

A szerzőpáros voltaképpen társadalomlélektani alapokon közelít a problémához, támaszkodva René Girard francia történész-

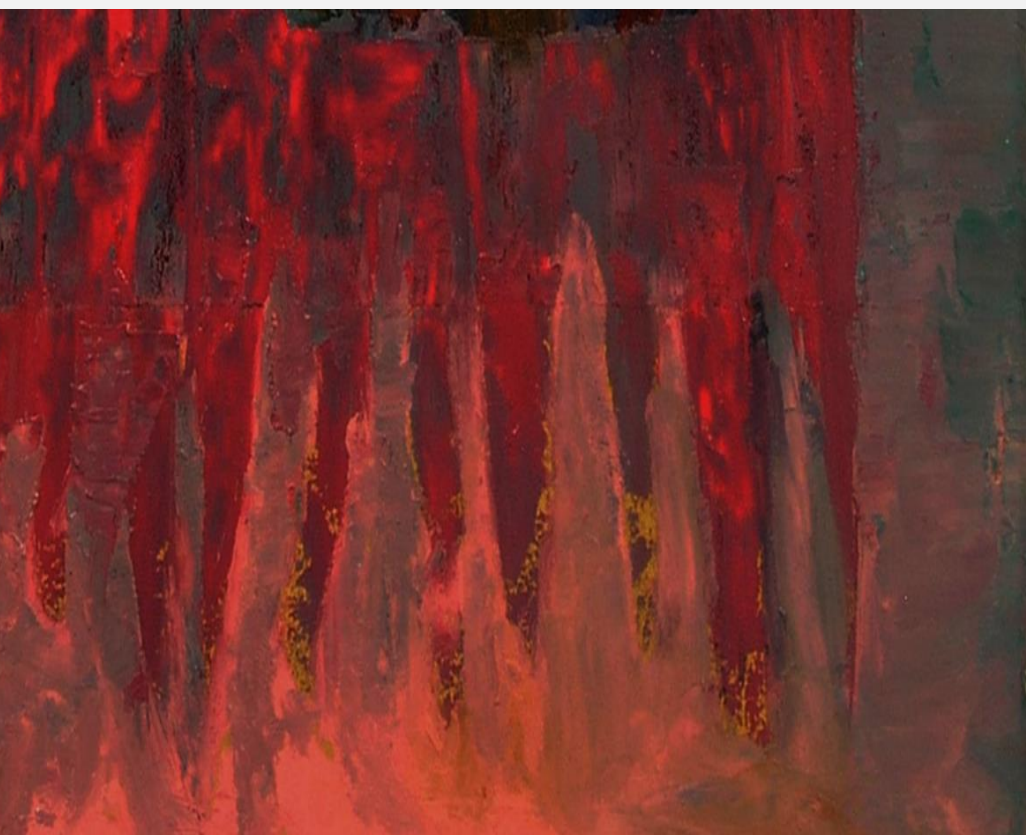
polihisztor azon tételére, hogy az utánzás lelki torzuláshoz vezet, kiváltképp akkor, ha az utánzott és utánzó viszonyrendszerében a korlátozó/előíró faktor meghatározóvá válik. Márpedig a Nyugat és a mintakövető államok esetében épp ez történt, és sajnos a nemzetközi szintén ugyanúgy elillant a nyugati versenyszellem, mint a magországok társadalmi színterén. A centrum már nem fordított energiát arra, hogy a felé gravitáló feltörekvő országok elitjét és társadalmát újra és újra meggyőzze arról, hogy a liberális demokrácia a legmegfelelőbb rendszer a számukra. A mintakövetést/igazodást/adaptációt (krastev-holmesi kontextusban: az utánzást) természetes automatizmusnak tekintették – nem volt az. Ráadásul a "demokratizálódó" országok felzárkóztatása sem ment a megfelelő ütemben, így a tolóerő és a húzóerő párhuzamos gyengülése fokozatos távolodást eredményezett, mely esetenként elhajlásba/szembefordulásba torkollt.

A versenyszellem elillanása és az abból fakadó extenzív és intenzív torzulás okozatát egy szóban össze lehet foglalni: távolodás. [intenzív] Távolodás az elitek és a lakosság között, valamint távolodás a centrum és periféria (mintaadók és mintakövetők) között. Az elit és nép távolodása nem pusztán egy formális bizalmi válságjelenség, hanem a rendszer belső lényegét érinti, amennyiben kibillentí az egyensúlyt a két konstituens, a demokrácia és liberalizmus között. A képviselt és a képviselő közötti szálak megszakadnak, a felhatalmazó már nem bíz abban, hogy a felhatalmazott képes

érdekei képviselésére, mert cselekvésében elvont eszmék szellemében emelt formális és informális intézmények akadályozzák. [extenzív] Globális viszonylatban (extenzív dimenzió) pedig a centrum és periféria távolodása okoz bizalmi válságot, mely második körben ellenállást és elfordulást indukál.

Ahhoz, hogy ebből a válságból a nyugat kikeveredjen, először is szembe kell néznie azzal, hogy '90-es győzelme korántsem volt végleges, saját tömegbázisáért és a Nyugathoz csatlakozó államokért újra és újra meg kell küzdenie. Ehhez vissza kell nyernie korábbi immanens versenyszellemét, melynek eszközrendszerét nem is lehet másra alapozni, mint társadalmi és szupranacionális toleranciára, valós felzárkóztatásra, stratégiai türelemre, az érdekérvényesítés esélyegyenlőségének megteremtésére, és értékpluralizmusra.

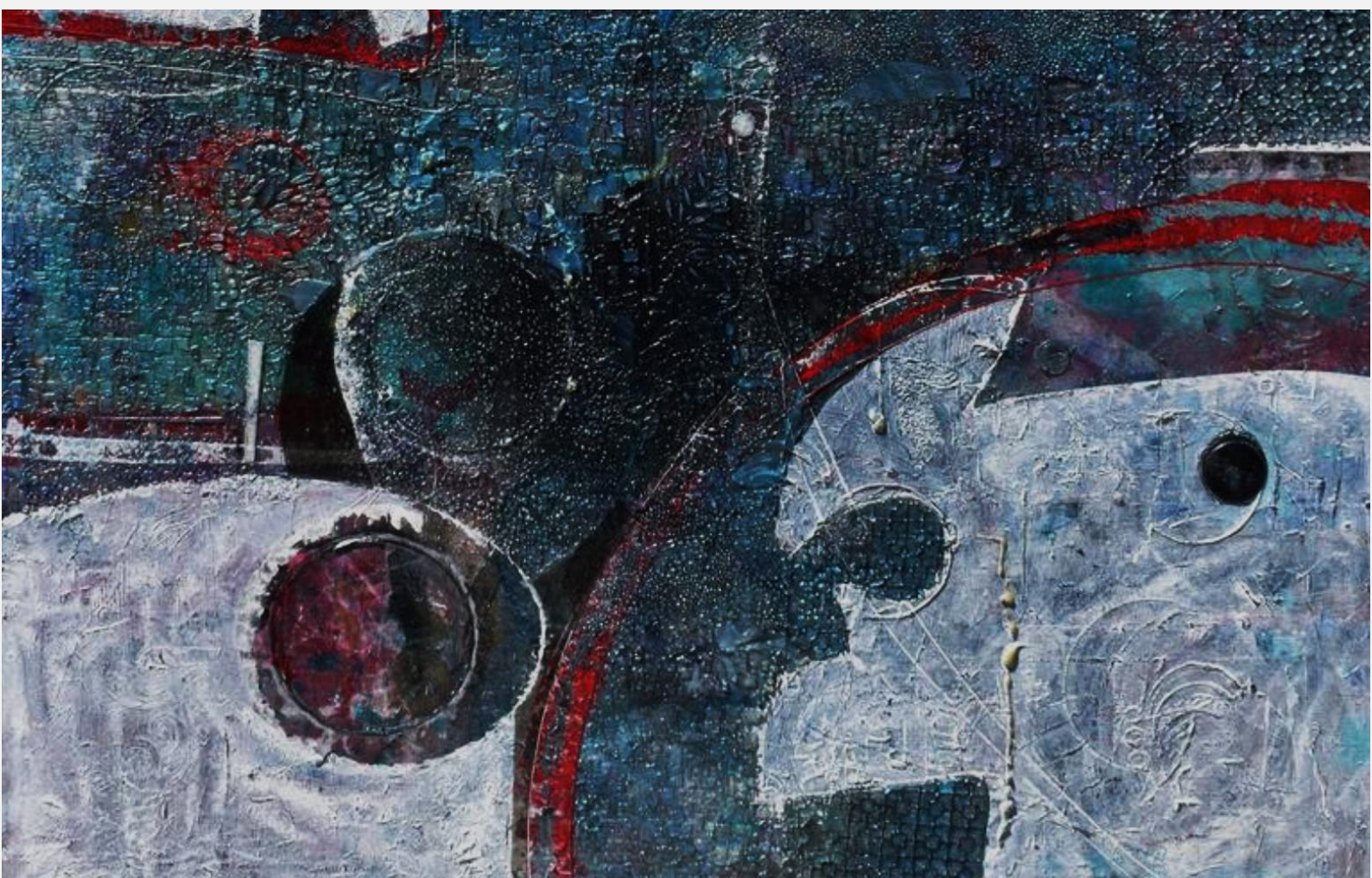

II. RÉSZ

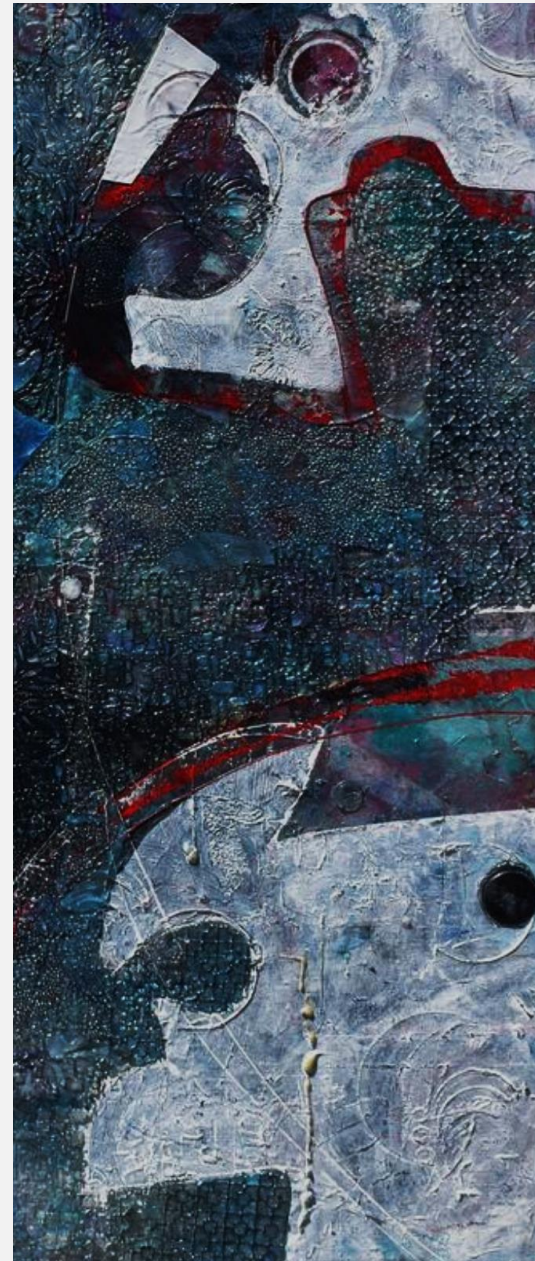
VILÁGREND ÉS GLOBALIZÁCIÓ

2022-re a történelem állóvize rendkívül besűrűsödött, és az ukrán-orosz háború úgy csöppent ebbe az opálosan zavaros vízbe, akár egy erős reagens, mely azonnal elkezdte szétválasztani a folyadék komponenseit, a szétugró vízfelszín most amolyan rorschach tesztet formáz, és rendkívül sokatmondó, hogy a világ különböző pontjain a teoretikusok mit olvasnak ki a mintázatból.

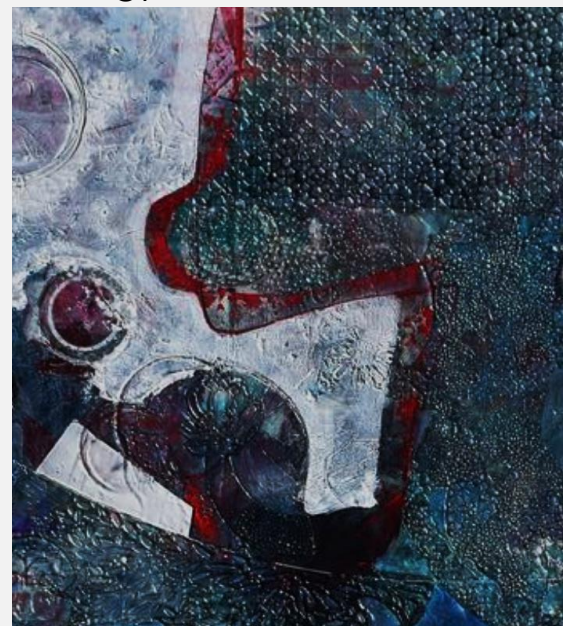
A világrend-dimenzióban három domináns olvasatot különíthetünk el. Az első a status quo fennmaradására esküszik, és azt állítja, hogy Kína sohasem nő fel az USA mellé, az ukrán háború miatt van némi helyezkedés/mozgolódás, de az unipoláris világrend marad, és a világ tovább halad a megszokott medrében. A második szerint ismét duális világrend jön létre, erős tömbösödési kényszerrel megspékelve. A harmadik szerint multipoláris világrend felé haladunk.

Ha kihámozzuk magunkat a kulturális beágyazottság puha és komfortos dunyhája alól, és sutba dobjuk a wishful thinking kényelmes vánkosát, akkor viszonylag könnyen igazságot tehetünk a három nézet között. Az első értelmezés, bár európaiként sok érdekünk fűződik hozzá, hogy higgyünk benne, mégis tarthatatlan. Az unipoláris

világrendnek búcsút kell intenünk, ráadásul abban a formában, ahogyan '90-ben elképzeltük, nem is létezett soha. De a hidegháborúban megszokott duális világrend sem fog visszatérni. És bizony a multipoláris világrend sem tud abban a formában megvalósulni, ahogy azt ma előrevetítik. Mindhárom nézet diagnózis sok részigazságot tartalmaz, de következtetéseikben több fontos tényezőt figyelmen kívül hagynak. A legvalószínűbb, hogy a három nézetet a valóság úgy fogja szintetizálni, hogy

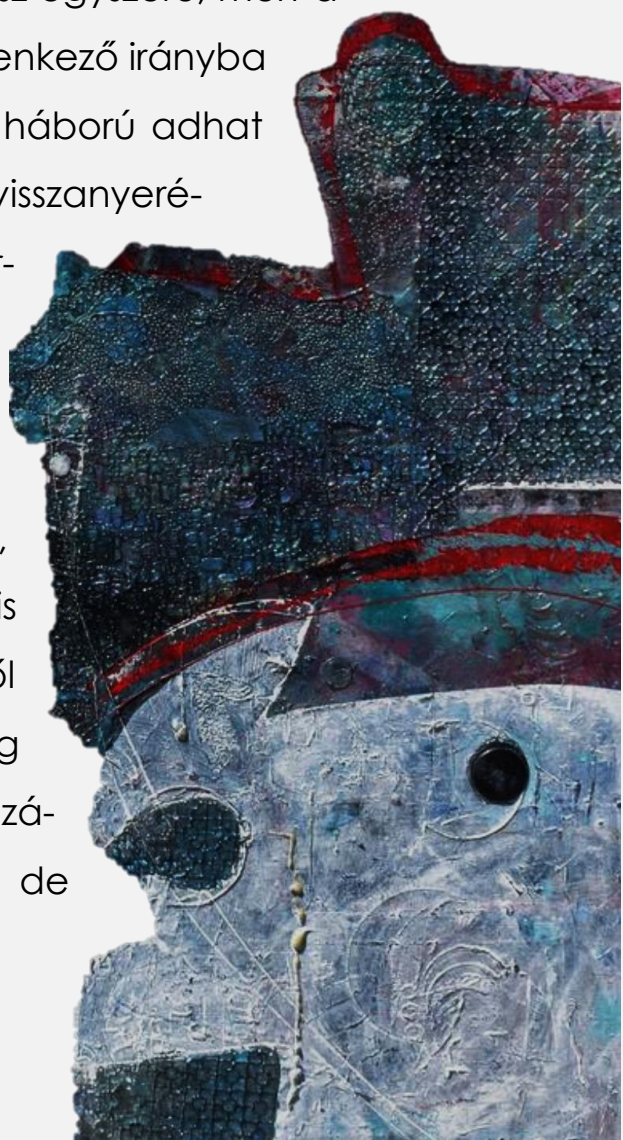
a kialakuló globális szisztéma egy multipoláris világrend lesz, két domináns gravitációs pólussal.

Ugyanakkor a rendszer duális bázisa aszimmetrikus lesz, tehát a pólusképző hatalmak (USA és Kína) súlya nem lesz azonos. Az, hogy mennyire lesz aszimmetrikus ez a viszony nagyban függ attól, hogy az USA (és általában a Nyugat), hogyan keveredik ki saját válságából, és Kína hogyan lesz képes kezelni azt a válságot, ami felé most halad. Vessünk egy röpke pillantást a két pólusra.

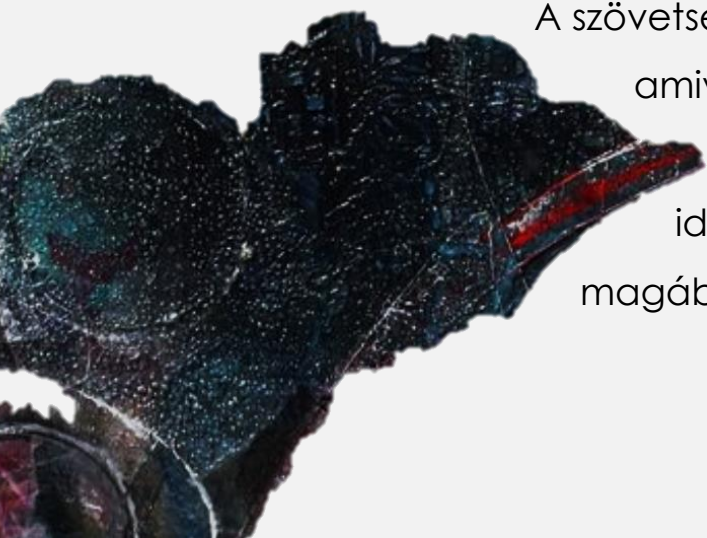
A SZÖVETSÉGESI ÉRDEK-EMPÁTIA KRÓNIKUS HIÁNYA

Ahogy azt már az előzőekben jeleztük a nyugat válságkezelésének eszköze a szupranacionális toleranciára, valós felzárkóztatás, stratégiai türelem, az érdekérvényesítés esélyegyenlőségének megteremtése, és értékluralizmus. Ezek vektora tulajdonképpen egy irányba mutat: a globális kapitalizmusból fakadó centrum-periféria viszony farkastörvényeinek felülírása a cél. Ha ebben a vonatkozásban nem sikerül határozott lépéseket tenni, akkor a felvilágosodás instrumentumaiban gyökeredző nyugati értékközöséget biztosan nem sikerül egyben tartani. A posztliberális korszakban új alapokra kell helyezni ezt a közösséget, és ez nem lesz egyszerű, mert a világ mozgási energiája jelenleg épp az ellenkező irányba fejti ki hatását. Ugyanakkor épp az ukrán háború adhat egy új esélyt az elveszett versenyszellem visszanyerésére, hisz a közös külső fenyegetés (Oroszország és Kína) ismét felerősítheti a közös identitáson alapuló nemzeti és szupranacionális kohéziót. Az orosz agresszióra a Nyugat egységesen és elemi erővel reagált, ugyanakkor a krízishelyzet szabad szemmel is jól láthatóvá tette a repedéseket. Egyrésről az Uniónak és az Egyesült Államoknak is meg kell oldani belső válságát (ennek vonatkozásait az előző részben már érintettük), de

legalább ekkora kihívást jelent, hogy a kettejük közötti viszonyrendszer is új alapokra kell helyezni. Számtalanszor hangzik el Európában az a vád, hogy az USA Európa meggyengítésében érdekelt, és Európával kapcsolatos politikájában ez a szándék stratégiai szerepet kap. Ha végigfutunk az elmúlt tizenöt év Európát érintő külpolitikai döntésein, akkor valóban kirajzolódhat egy olyan összkép, mely ezt a nézetet erősíti. De ez csupán optikai csalódás eredménye. Valójában arról van szó, hogy az USA továbbra is úgy viselkedik, mint egy superhatalom, mely azonosítja érdekeit (nagyon komoly állami és civil nómenklatúra segítségével), és azokat érvényesíti gazdasági/diplomáciai/katonai eszközökkel. Ha ezek az érdekek egybeesnek a szövetségesek érdekeivel, akkor mindenki örül, ha nem esnek egybe, különösebben az sem zsenírozza őket, nincs mese, az érdek az érdek, a superhatalom az superhatalom (nem elfelejtendő, hogy a Brit Birodalom nagyon hasonló szövetségesi mentalitást mutatott, amikor még világhatalom volt). Az Európai Unió hűségess szövetséges, amely akkor is kitart, amikor az az érzése támad, hogy szövetséges konkrétan kibabráll vele, vagy átlép rajta. Ennek a kissé kényszeres hűségnek persze erős támasztékot ad az is, hogy Európa katonai védelmét gyakorlatilag az Egyesült Államok szavatolja, ami finoman szólva leszűkíti a mozgásterét.

A szövetségesi érdek-empátia nem az a skill, amivel az Amerikai Egyesült Államok valaha rendelkezett volna. Elérkezett az ideje, hogy ezt a készséget kifejlessze önmagában, és kizárólag az Európai Uniónak

van esélye, hogy erre motiválja, de ez csak úgy lehetséges, ha képes egyértelműen artikulálni érdekei figyelembevételének pregnáns igényét, és képes visszanyerni védelmi szuverenitását. A USA hamarosan soha nem látott nyitottságot fog mutatni a készségfejlesztésre, ugyanis folyamatosan teret veszít a világban, sok térségben már nem tudja érvényesíteni akaratát (épp az említett szövetségi empátia-hiányból fakadóan; legutóbbi példa erre Szaúd-

Arábia), és Kínával szembeni nagyhatalmi küzdelemben nagyobb szüksége lesz Európára, mint valaha. Csakhogy az Európai térfélen is van néhány előfeltétele a szövetségi egyensúly helyrebillentésének. Ahhoz, hogy Európa visszanyerje védelmi szuverenitását, létre kell hozni a páneurópai hadsereget. A közös hadsereg létrehozásának szándéka nem új keletű (halvány előképe néhány gyors reagálású kontingens formájában már most is létezik), hanem évtizedes intenció, melynek először a Trump-éra adott lökést, most pedig az orosz agresszió újult erővel exponálta, a katalizált haderőreformok, pedig már középtá-

von megteremtik a technikai feltételeit. Ugyanakkor legalább ilyen nagyságrendű feladat egy közös uniós hírszerző központ létrehozása, hisz igen keveset ér a hadsereg hírszerzés nélkül. És ha már itt tartunk, akkor a hírszerzési jelentéseket le is kell tenni egy asztalra, ahol rendszerezik az információkat, meghatározzák, hogy a világ különböző régióiban Európának milyen érdekei azonosíthatóak, stratégiát alkotnak, taktikai terveket, forgatókönyveket dolgoznak

ki. Kell tehát egy geopolitikai központ, amely képes kész terveket letenni a Bizottság és a Tanács asztalára, és képes aggregálni és formába önteni az összeurópai érdeket. A formát öltött európai érdeket már lehet artikulálni az USA felé, de mindaddig amíg az uniós érdek halvány lila ködként gomolyog, addig úgy fogják elhessegetni az amerikai döntéshozók, mint az eloltott gyufa füstjét.

A GAZDASÁGI GYARMATOSÍTÁS KELETI BÁJA

Van néhány tévképzet Kínával kapcsolatban, amit kénytelenek vagyunk eloszlatni. Mai napig tartja magát az a vélemény – melyet a Kína kutatók egy része is állhatatosan táplál –, hogy a Kínai alapvetően egy introvertált kultúra, tehát nincsen terjeszkedési szándéka, nincsenek nagyhatalmi ambíciói, végképp nem tör világuralomra. Nos, ezeket az alapvetéseket elfelejthetjük. A félreértések egyik forrása, hogy a történelmi tapasztalataink alapján a modell-versenyt a nagyhatalmi küzdelem elmaradhatatlan attribútumának tekintjük.

A "Kínabarát" értelmezések legfőbb érve mindig az, hogy Kína – ellentétben a Nyugattal – nem kényszeríti kultúráját és társadalmi berendezkedését senkire. Ez való igaz, Kína fel sem megy erre a

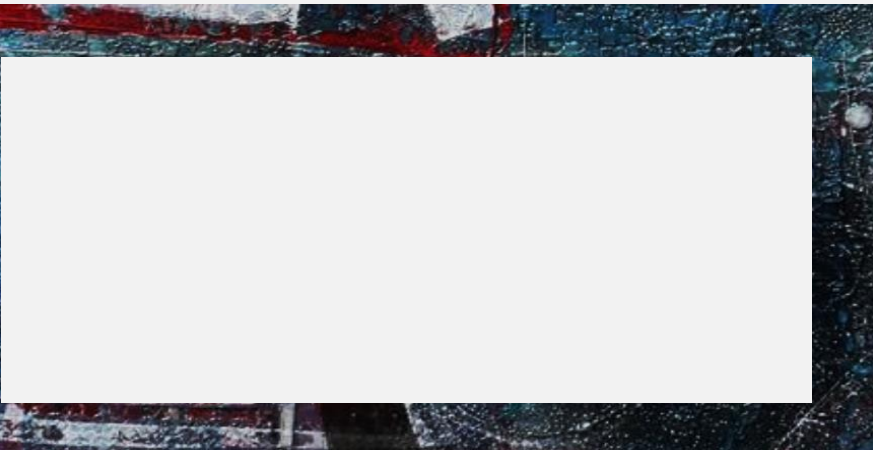

pályára focizni, mert labdába se rúgna, hisz kulturális/életmódbeli magnetikája meg sem közelíti a Nyugatét (ez természetesen nem jelenti azt, hogy világ bizonyos pontjain ne találják vonzónak az államkapitalista modellt, de az sok oknál fogva adaptálhatatlan). Ez viszont messze nem jelenti azt, hogy ne lennének szuperhatalmi ambíciói, és ne tekintené a Nyugatot és szövetségeseit ellenséges közegnek. Az USA és Kína közötti küzdelem fogja meghatározni a következő fél évszázad geopolitikai mozgásait, és ez a küzdelem más mintázatot fog követni, mint a hidegháború dualitása. Nem lesznek proxy-háborúk és a kommunista forradalom vagy az államkapitalizmus nem fogja elragadni az USA szövetségeseit. Kína eszköze ebben a küzdelemben nem más, mint a gazdasági gyarmatosítás. Ez egy éles érdekszféraharc, ami nem most kezdődött, de magasabb fokozatba kapcsol azáltal, hogy az ukrán háború felerősítette és felszínre hozta azt a tömbösödési kényszert, amit a két nagyhatalom fokozódó egymásnak feszülése generál. A fűben lapulás korszaka lejárt, a szankciós aktusoknak és a kifizített energiabiztonsági konstellációnak köszönhetően a világon szinte az összes ország vezetőinek olyan döntéseket kellett hoznia, amelyekből világosan kiderül kihez lojálisak.

NYERTESEK ÉS VESZTESEK

Számtalanszor találkozunk azzal a tétellel az Európai közbeszédben, hogy az ukrán háborúnak két abszolút nyertese van: az Egyesült Államok és Kína. Ezt az állítást különböző mélyenszántó érvekkel szokták megtámasztani: az USA esetében hadiipari bevételek, palagáz

és olajexport szokott előjönni; Kína esetében az olcsó energiahordozók beszerzése, és az, hogy a nyugat Kína ölébe löki Oroszországot. Hszi Csin-pinget nem biztos, hogy felhőtlen öröm tölti el, ha az ölében találja Vlagyimir Putyint; bár értékelhetjük ezt bizonyos szintű befolyásnövekedésként, de ez meglehetősen kétes értékű. Ami, az olcsó energiahordozók beszerzését illeti, mivel a zéró-covid politika miatt Kína egyes részei újra és újra lezárásra kerülnek, az ipar ener-

giaigénye nem pörög a csúcson, ezért nem is tudja igazán kiaknázni az olcsó orosz energiahordozókban rejlő potenciált. A USA hadiipari kapacitása évekre előre le van kötve, energia-

hordozóit pedig (a tranzitkapacitás szűkössége miatt) nem képes megfelelő mértékben szállítani Európának, tehát ő sem tudja maradéktalanul kihasználni a helyzetből adódó lehetőségeket. Mindenesetre a két nagyhatalom elkönnyvelhet némi gazdasági és geopolitikai előnyt, tehát első ránézésre úgy tűnhet, tényleg ez a két ország az ukrán háború nyertese. Második ránézésre viszont az a következtetés mégiscsak egy vaskos ostobaságnak bizonyul.

Ezt a két országot ugyanis globalizáció tette naggyá, növekedésüket és erejüket mai napig a globalizáció táplálja. Ha globalizáció lassul, vagy természete megváltozik, akkor azon annyit veszíthet a két pólusképző hatalom, hogy ahhoz képest a mostani anyagi előnyök aprópénznek számítanak. Márpedig a háború és a

tömbösödés két olyan jelenség, amely közvetlenül hat a globalizáció folyamataira.

Viszont a globalizáció – bár az első kiadós pofont már megkapta a pandémiától – makacs játékos, alaptermészete nehezen változik (globális kereskedelem volumene nominálértéken még így is növekszik, csak a GDP-hez viszonyítva csökken), de a most bevitt gyomros (háború, szankciós rezsim, globális tömbösödés, kialakuló kereskedelmi háború), biztosan nem hagyja érintetlenül. Üteme szinte biztosan lassul, mintázata változik, és a világ összes országa megpróbál úgy mozogni, hogy ne a változás vesztese, hanem nyertese legyen. De azt, hogy kik lesznek a valódi nyertesek és vesztesek nagyban meghatározza az is, hogy a most kialakuló világrendnek a multipoláris vagy a duális vonása lesz a hangsúlyosabb.

Főszerepben tehát a globalizáció és a világrend, a startpisztoly elindult, a globális versenyfutás elkezdődött.

ÖSSZEGZŐ KISKÁTÉ

